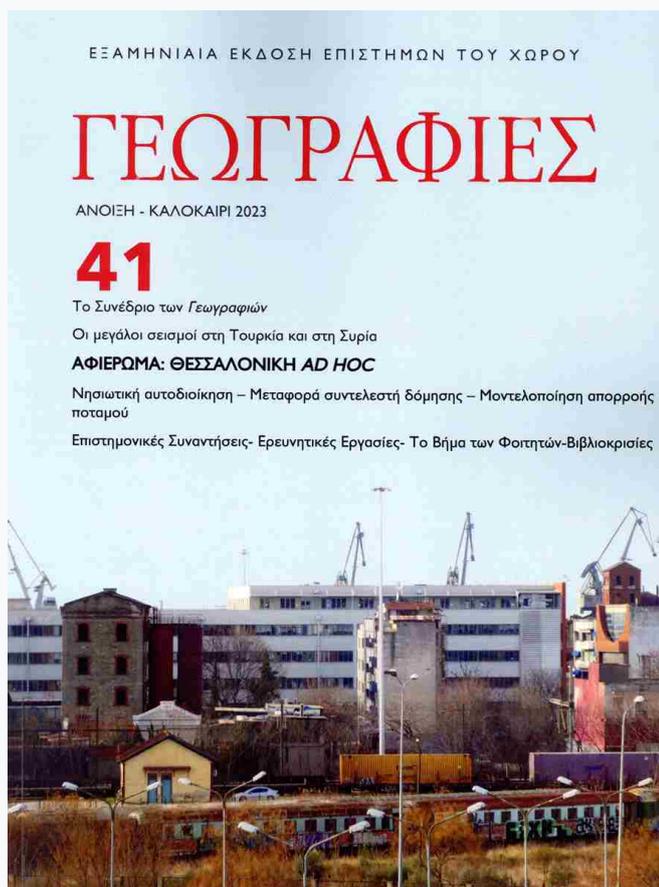

Γεωγραφίες

Γεωγραφίες, Τεύχος 41, 2023

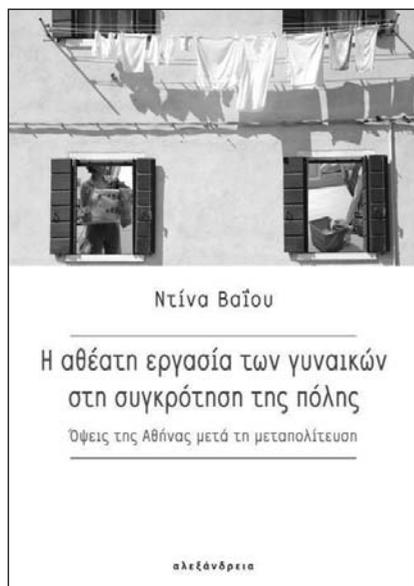
Ο Μάνος Σπυριδάκης γράφει για το βιβλίο της Ντίνας Βαΐου "Η αθέατη εργασία των γυναικών στη συγκρότηση της πόλης. Όψεις της Αθήνας μετά τη μεταπολίτευση", Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2022

Μάνος Σπυριδάκης

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Ο Μάνος Σπυριδάκης¹ γράφει για το βιβλίο
της Ντίνας Βαΐου

**Η αθέατη εργασία των γυναικών στη συγκρότηση της πόλης.
Όψεις της Αθήνας μετά τη μεταπολίτευση,
Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2022.**

Διαβάζοντας τη δουλειά της Ντίνας Βαΐου, κατέστη παραπάνω από σαφές ότι η έννοια του φύλου χρησιμοποιείται ως αναλυτική κατηγορία για την ανάλυση της κατασκευής των κοινωνικών σχέσεων εξουσίας, αλλά και ως εργαλείο για την αποδόμησή τους στη «μακρά διάρκεια» των περιπτώσεων συγκρότησης τριών μεταβαλλόμενων χώρων, του Περάματος, της Ηλιούπολης και της Κυψέλης. Στη συνάφεια αυτή το βιβλίο φέρνει στο προσκήνιο έναν πλούτο ερευνητικών δεδομένων

1. Καθηγητής Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, ΕΚΠΑ.

που ακριβώς καταγράφουν μια ποικιλία έμφυλων πρακτικών, στάσεων και αντιλήψεων. Όπως όμως μας θυμίζει η Σκουτέρη-Διδασκάλου, υπάρχουν όρια στην ποικιλία. Το φύλο εδώ καταγράφεται ως σχέση διαφοράς, η οποία μέσα από μια σειρά πολιτικών τεχνολογιών, νομιμοποιεί και φυσικοποιεί μία ακόμα μορφή κοινωνικής ανισότητας και ασυμμετρίας ανάμεσα στις τόσες άλλες. Η συνθήκη αυτή λαμβάνει χώρα εντός διαδικασιών συγκρότησης της πόλης που αφορούν τη διάχυση της οικονομικής δραστηριότητας σε μικρές επιχειρήσεις, την ιδιοκτησία ακινήτων, τον κεντρικό ρόλο της οικογένειας, και την άτυπη πρακτική πλευρών της καθημερινότητας.

Κατά μία έννοια οι χωρικές πρακτικές των υποκειμένων που παράγουν τις μεταβαλλόμενες επικράτειες της δράσης τους αποτελούν ένα είδος σχεσιακού αγαθού (Donati και Archer 2022). Ουσιαστικά, τα σχεσιακά αγαθά έχουν τις ακόλουθες ιδιότητες: δεν είναι «πράγματα», αλλά αποτελούνται από κοινωνικές σχέσεις που έχουν μια *sui generis* πραγματικότητα. Δημιουργούνται *μαζί* και τα απολαμβάνουν *μαζί* όσοι συμμετέχουν σε αυτά. Το καλό που επιφέρουν είναι ένα ανα-

δύομενο αποτέλεσμα το οποίο επιστρέφει προς όφελος των συμμετεχόντων, όπως και εκείνων που μοιράζονται το θετικό αντίκτυπό τους εξωγενώς, χωρίς κανένα υποκειμένο μεμονωμένα να έχει την ικανότητα να το οικειοποιηθεί για τον εαυτό του/της. Τα σχεσιακά αγαθά έχουν έναν εγγενώς δημοκρατικό χαρακτήρα κατά το ότι αυτοδιακρίνονται από τις γραφειοκρατικές οργανώσεις (όπως η δημόσια διοίκηση) οι οποίες ενεργούν κατ' εντολή και δημιουργούν αγαθά που επιστρέφουν προς όφελος της περιβάλλουσας κοινότητάς τους (είτε εδαφικής είτε μη). Δεν είναι εξειδικευμένα και «κλειστά» αγαθά, όπως αυτά που συνδέονται με ομάδες συμφερόντων.

Παρ' όλα αυτά η παραγωγή των συγκεκριμένων αγαθών έχει και την αρνητική της όψη, τα σχεσιακά δεινά. Οι τρεις μελέτες περίπτωσης δείχνουν ότι οι νομιμοποιήσεις των αυθαιρέτων, οι επεκτάσεις του σχεδίου πόλης, οι αυξήσεις των συντελεστών δόμησης αλλά και η επανακατοίκηση των κεντρικών γειτονιών της πόλης συμμορφώθηκαν προς μια επιλεκτικά προσαρμοσμένη πολιτική στις, όντως υφιστάμενες, κοινωνικές ανάγκες και όχι προς ένα συγκροτημένο και επαρκή πο-

λεοδομικό προγραμματισμό. Κατά το χρονικό διάστημα αναφοράς οι τοπικοί κομματάρχες ικανοποιούσαν σχετικά αιτήματα «γεμίζοντας» έτσι το κενό που το κράτος άφηνε εν σχέσει με μια ad hoc κοινωνική πολιτική περί στέγασης. Και όσο το κενό αυτό υφίστατο στην πορεία του χρόνου, ιδιαίτερα από το 1960 και μετά μέχρι και το πρόσφατο σχετικά παρελθόν, τόσο οι ανάγκες στέγασης των πολυεθνικών πλέον υποκειμένων εντάσσονται σ' ένα λόγο εκσυγχρονισμού, συνθηκών έκτακτης αλλά λαμπερής ανάγκης, όπως η Ολυμπιάδα, καθώς και κοινωνικού διαχωρισμού. Υπό την έννοια αυτή η πολιτική του κράτους υποβοηθά τους κοινωνικούς μηχανισμούς να συνεχίσουν να παίζουν το ρόλο τους για μια απρόσκοπτη αναπαραγωγή της ελληνικής κοινωνίας.

Μέσα σε αυτό το περίγραμμα η αποκρυπτόμενη συμβολή των γυναικών, ως ουσιαστική συνεισφορά στη διαδικασία της κοινωνικής αναπαραγωγής υποκειμένων, εργαζομένων και νοικοκυριών, λαμβάνει χώρα εντέλει υπό τη μορφή της σιωπηρής και δεδομένης «αγάπης», «φροντίδας» και «προσφοράς». Ανεξάρτητα από το τι συγκροτεί τις γυναίκες μέσα από τους μεταβαλλόμενους χώρους και χρόνους της Αθήνας, σταθερή σχεδόν παραμένει η τροχιά της εργασιακής τους επισφάλειας και της αβέβαιης καθημερινότητάς τους. Υπό την έννοια αυτή δεν έχουν τα εξής χαρακτηριστικά: (1) ασφάλεια εν σχέσει με την αγορά εργασίας πράγμα που θα σήμαινε πολιτικές με άξονα την πλήρη απασχόληση, (2) ασφάλεια απασχόλησης, με άλλα λόγια, πολιτικές προστασίας της απασχόλησης, (3) ασφάλεια της θέσης εργασίας, δηλαδή, δυνατότητα διατήρησης της θέσης εργασίας σε συνδυασμό με ευκαιρίες για κοινωνική άνοδο, (4) εργασιακή

ασφάλεια, δηλαδή, προστασία κατά την εργασία και τήρηση της εργατικής νομοθεσίας, (5) ασφάλεια της αναπαραγωγής των δεξιοτήτων, δηλαδή, διασφάλιση ευκαιριών απόκτησης δεξιοτήτων και ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων, (6) ασφάλεια εισοδήματος, δηλαδή, διασφάλιση ενός επαρκούς και σταθερού εισοδήματος, καθολική κοινωνική ασφάλιση, αναλογική φορολογία για τη μείωση των ανισοτήτων, και (7) ασφάλεια εκπροσώπησης, δηλαδή, κατοχύρωση συμμετοχής στα συνδικάτα και συγκρότησης συνδικαλιστικής φωνής.

Ήδη οι φεμινιστικές μελέτες έχουν αναδείξει την υποβάθμιση εν γένει της γυναικείας εργασίας βασιζόμενες, όπως μας αναφέρει η Ναρότσκι (Narotzky), στην επίγνωση ότι:

(1) Οι γυναίκες αποτελούν το βέλτιστο εργατικό δυναμικό, διότι ορίζονται σήμερα, σε οικουμενικό επίπεδο, ως «νοικοκυρές», όχι ως εργαζόμενες. Αυτό σημαίνει ότι η εργασία τους, είτε ως αξία χρήσης, είτε ως παραγωγή εμπορευμάτων, αποσιωπάται, δεν εμφανίζεται ως «ελεύθερη μισθωτή εργασία», προσδιορίζεται ως «δραστηριότητα που δημιουργεί εισόδημα», η οποία, ως εκ τούτου, μπορεί να αγοραστεί σε πολύ χαμηλότερη τιμή απ' ό,τι η ανδρική εργασία.

(2) Επιπλέον, ορίζοντας, οικουμενικά, τις γυναίκες ως νοικοκυρές μπορεί κανείς όχι μόνο να ρίξει την τιμή της εργασίας τους, αλλά και να τις ελέγξει πολιτικά και ιδεολογικά. Οι νοικοκυρές εξατομικεύονται και απομονώνονται, ο τρόπος οργάνωσης της εργασίας τους καθιστά την επίγνωση μιας κοινής εργασιακής διαδικασίας κατά την παραγωγή εξαιρετικά δύσκολη. Ο ορίζοντάς τους παραμένει περιορισμένος από την οικογένεια. Τα σωματεία δεν ενδιαφέρθηκαν ποτέ για τις γυναί-

κες ως νοικοκυρές.

(3) Εξαιτίας του ενδιαφέροντος αυτού για τις γυναίκες και ιδιαίτερα για εκείνες των αποικιών ως το βέλτιστο εργατικό δυναμικό, δεν παρατηρούμε κάποια τάση γενίκευσης του τύπου του «ελεύθερου» προλετάριου ως του τυπικού εργαζομένου, αλλά εκείνη του περιθωριοποιημένου, ανελεύθερου εργαζομένου, όπου την πλειοψηφία συνιστούν οι γυναίκες.

Σε αυτή τη συνάφεια, επικεντρώνοντας στη γυναικεία εργασία και φέρνοντάς τη στο προσκήνιο η εν λόγω προοπτική αμφισβητεί την ιδέα της κυριαρχίας της «ελεύθερης» μισθωτής εργασίας στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής. Η εργασία των γυναικών, ως νοικοκυρών, είναι αόρατη, ενώ ως εργαζόμενες νοικοκυρές οι γυναίκες είναι στο περιθώριο, καθώς δεν θεωρούνται εκείνες που «κερδίζουν το ψωμί» της οικογένειας. Την ίδια στιγμή, στις δυτικές «υπεραναπτυγμένες» χώρες αυξάνεται διαρκώς η οικιακή εργασία, η εργασία που σχετίζεται με την κατανάλωση, κυρίως όσον αφορά τα ψώνια και την αυτοσυντήρηση (Glazer 1984· Mies 1986: 126), γεγονός που σχετίζεται με τις στρατηγικές μείωσης του κόστους από τις εταιρείες προώθησης προϊόντων. Στο πεδίο της παραγωγής παρατηρείται μια αύξηση τόσο της επίσημης, όσο και της ανεπίσημης γυναικείας εργασίας και απασχόλησης (ημιαπασχολούμενες εργαζόμενες με μειωμένο ωράριο, εργαζόμενες στον τομέα των υπηρεσιών). Η κατάσταση αυτή, επιπλέον, δεν περιορίζεται στις χώρες του Τρίτου Κόσμου, αλλά αποτελεί διαδεδομένη πραγματικότητα και στις «αναπτυγμένες» αγορές εργασίας της Δύσης. Μια σειρά μελετών σε σχέση με το Ηνωμένο Βασίλειο και τις ΗΠΑ (Beechey και Perkins 1987) δείχνουν ότι η γυναικεία απα-

σχόληση θεμελιώνεται στην υπόθεση του συμπληρωματικού χαρακτήρα της γυναικείας εργασίας, διότι η κύρια εργασία των γυναικών έγκειται αλλού (οικιακά) και διότι το εισόδημά τους δεν αναμένεται να αναπαραγάγει την εργατική δύναμη (ούτε των παρουσών, ούτε των μελλοντικών γενεών), αλλά αποτελεί απλό «συμπλήρωμα» ενός πλήρους, ανδρικού «οικογενειακού μισθού». Συνεπώς, το γεγονός ότι οι γυναίκες ορίζονται ως οικονομικά εξαρτώμενες από το μισθό ενός άνδρα και ως μη αμειβόμενες, πρωτίστως, οικιακές εργάτριες για λογαριασμό της οικογένειάς τους αποτελεί μια θεμελιώδη όψη της απασχόλησής τους σε ταχέως αναπτυσσόμενους τομείς της οικονομίας με χαμηλούς μισθούς, όπως οι υπηρεσίες, και σε υποαμειβόμενους τύπους απασχόλησης, όπως οι ευέλικτες μορφές της.

Επιπλέον, η παρούσα κατάσταση της οικονομικής κρίσης του κράτους και της δραστηκής απομάκρυνσης από το προνοιακό μοντέλο στις δυτικές δημοκρατίες συνεπάγεται ένα επιπλέον εργασιακό βάρος για πολλές γυναίκες. Υπηρεσίες όπως η καθημερινή φροντίδα των βρεφών και των υπέργηρων μεταβιβάζονται από το κράτος στην «κοινότητα», είτε στην ιδιωτική εξατομικευμένη οικογένεια, είτε σε εθελοντικές ενώσεις που οργανώνουν «κοινωνική εργασία». Σε κάθε περίπτωση, εκείνες που θα είναι υπεύθυνες για τις πρόσθετες άμισθες εργασίες φροντίδας είναι οι γυναίκες, γεγονός που αυξάνει το σύννηθες βάρος της αναπαραγωγικής, «οικιακής» τους εργασίας (Narotzky 2007).

Μέσα στο εν λόγω πλαίσιο, το βιβλίο επιχειρεί να προσδιορίσει τον αιτιακό μηχανισμό αποσιώπησης της αυτενέργειας και της δράσης των γυναικών στον άξονα της

συγχρονίας και της διαχρονίας υπονοώντας ότι αυτός οφείλεται στη σταθερά αναδυόμενη ιδιότητα μιας πατριαρχικής κουλτούρας η οποία δημιουργεί και παράγει χώρο, για να θυμηθούμε τον Λόκγουντ (Lockwood), για τη λεγόμενη συστημική ενσωμάτωση (εν προκειμένω, την εύτακτη ή συγκρουσιακή φύση των μερών του πολιτισμικού συστήματος) αλλά τον εμποδίζει για την κοινωνική (εν προκειμένω, την εύτακτη ή συγκρουσιακή φύση των κοινωνικοπολιτισμικών σχέσεων ανάμεσα στους ανθρώπους). Υπό την έννοια αυτή η μελέτη προτείνει έναν τρόπο να κοιτάει κανείς κατάματα αυτό που συχνά δεν θέλει να βλέπει, ότι δηλαδή τίποτε δεν είναι φυσικό εκ φύσεως και ότι πολλοί τρόποι ύπαρξης, οι οποίοι, για να θυμηθούμε τον Γκόφμαν (Goffman) ενοικούν στις ρωγμές της κοινωνίας, δεν μπορούν να νομιμοποιηθούν παρά μόνο διά του αποκλεισμού τους. Αλλά ας μην πηγαίνουμε μακριά, με τυπικούς όρους, η Ελλάδα κατατάσσεται στην τελευταία θέση της ΕΕ ως προς το Δείκτη Ισότητας των Φύλων για το 2021 με στοιχεία του 2019, παραμένοντας στην ίδια θέση από το 2010, παρ' όλη τη μικρή βελτίωση του δείκτη σε σχέση με το 2010 και με το 2017. Οι καλύτερες σχετικές επιδόσεις της χώρας μας καταγράφονται στους τομείς της υγείας και των οικονομικών, ενώ οι χαμηλότερες επιδόσεις, άρα και το μεγαλύτερο περιθώριο για βελτίωση, καταγράφονται στους τομείς της λήψης αποφάσεων και της εκπροσώπησης, του χρόνου για φροντίδα και δραστηριότητες, και της εργασίας.

Παράλληλα, το βιβλίο φέρνει στο φως το γεγονός ότι η καθημερινότητα των υποκειμένων βρίθεται συγκρούσεων, αντιφάσεων και ανασηματοδοτήσεων. Σε αυτό το συμπεριέχον τα δεδομένα δείχνουν ότι

η κοινωνική δράση είναι ετερογενής, πολυφωνική και ευρηματική σ' ένα πλαίσιο υψηλής ανισότητας. Εξάλλου η επινοητική προσαρμογή ήταν πάντοτε η τέχνη των αδυνάτων. Γι' αυτό το λόγο οι πρακτικές της εξουσίας αντιμετωπίζονται από τις γυναίκες, όπως θα το έθετε ο Γκοντελιέ (Godelier), ενδεχόμενα με χλιαρή συγκατάθεση, λανθάνουσα αντίθεση, έκδηλη εχθρότητα ή και ενσυνείδητη διαπραγμάτευση. Υπό την οπτική αυτή το βιβλίο αναδεικνύει τη δύναμη εκείνων που δεν έχουν δύναμη.

Η διάσταση αυτή οφείλεται εν πολλοίς στην ποιοτική μεθοδολογία που υιοθετείται επί τη βάσει του ερευνητικού σχεδιασμού της συγγραφώς. Εδώ, γίνεται προσπάθεια να κατανοηθεί το είδος της σχέσης που υπάρχει ανάμεσα σε εντοπισμένα πλαίσια και καταστάσεις (οικογενειακά, βιογραφικά, εργασιακά, μορφωτικά, οικονομικά) και στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι οικοδομούν λόγους για τους οποίους δρουν έτσι και όχι αλλιώς και στη βάση των οποίων παίρνουν αποφάσεις ζωής. Προφανώς, αυτή η προοπτική τού να διεξάγει κανείς έρευνα δεν αρνείται την ύπαρξη κανονικοτήτων σε συλλογικότητες, όμως εκείνο που εξετάζεται με αυξημένο ενδιαφέρον είναι η ανασυγκρότηση των υποκειμενικών λόγων (επιθυμιών, φόβων, προσδοκιών, απαξιώσεων κ.λπ.) που καθορίζουν κοινωνικά φαινόμενα και ατομικές λογικές. Οι συνεντεύξεις σε βάθος, οι αφηγηματικές συνεντεύξεις, καθώς και η παρατήρηση ασχολούνται με το σύνολο της διαδρομής του βίου του ατόμου και όχι μόνο με όψεις της, όπως η οικογένεια ή η εκπαίδευση. Ο λόγος είναι ότι το ίδιο το υποκείμενο προσπαθεί μέσω της εξιστόρησης να προσδώσει συνοχή στους διαφορετικούς ρόλους, στις διαφορετικές φάσεις ζωής, στις δι-

αφορετικές χρονικές στιγμές και στις αντιφατικές εμπειρίες που δομούν τις βιογραφικές του αποτυπώσεις. Επίσης, είναι δύσκολο να απομονώσει κανείς τις καθαρά ατομικές από τις καθαρά κοινωνικές διαστρωματώσεις που συνθέτουν την αυτοκατανόησή του. Ο ερευνητής ή η ερευνήτρια της ποιοτικής μεθοδολογίας επομένως οφείλει να διατηρήσει ενωμένα αυτά που η αφηγήτρια και ο αφηγητής του/της εκθέτει και όχι να κατακερματίσει σε κατηγορίες ή θέματα το κείμενο της συνέντευξης. Άλλωστε η ποιοτική μεθοδολογία εν γένει είναι κατεξοχήν επηρεασμένη από τη λογική του «ερμηνευτικού κύκλου» στα πλαίσια του οποίου το μέρος αποκτά νόημα μόνο σε σχέση με τις συνάψεις που διατηρεί με το όλο και, αντίστροφα, το όλο δεν μπορεί να κατανοηθεί παρά μόνο σε σχέση με την ειδική λογική που χαρακτηρίζει τα μέρη του.

Ο Σαρτρ (Sartre) για παράδειγμα, συνοψίζει την παραπάνω ιδέα με τον όρο «ολοποίηση» (totalization) ο οποίος χρησιμοποιήθηκε για να δείξει την πορεία της ανάλυσης που θα πρέπει να χαρακτηρίζει κυρίως τη Βιογραφική Μέθοδο. Για τον Σαρτρ ο ερευνητής/η ερευνήτρια θα πρέπει να μεταβαίνει από μικρότερες σε ευρύτερες ολότητες, δηλαδή από την ολότητα της χρονολογικής ιστορίας, στην ολότητα της αφηγούμενης ιστορίας, στην ολότητα της οικογενειακής ιστορίας, στην ολότητα της επαγγελματικής πορείας, και τέλος στην ολότητα της εργασιακής –οικονομικής–πολιτισμικής–δομής. Με μια αντίστροφη πορεία ανάλυσης θα μπορούσαμε να πούμε ότι στην αφηγούμενη εξιστόρηση καταλαγιάζουν σε συμπυκνωμένες μορφές οι συνολικότερες ιστορίες (οικογενειακή, ταξική, εργασιακή) που την πλαισιώνουν. Εδώ οι γυναίκες των

ερευνητικών σχεδίων επιχειρούν να προσδώσουν αφηγηματική συνοχή ανάμεσα σε αυτά που έζησαν, σε αυτά που ζουν και σε όσα προσδοκούν, ελπίζουν, φοβούνται ή επιθυμούν να ζήσουν. Έτσι προβαίνουν σε επιλογές, δικαιολογίες, αποκρύψεις, εμφάσεις, εν μέρει αλήθειες μέσα από τις οποίες οικοδομούν μια εικόνα του εαυτού. Μέσα στις αφηγήσεις υπάρχουν ταξινομήσεις ηθικού/κανονιστικού χαρακτήρα με την έννοια της διάκρισης του επιθυμητού από το ανεπιθύμητο, του σωστού από το λάθος, του επιτρεπτού από το ανεπιτρεπτό. Με τον τρόπο αυτό τα υποκείμενα οικοδομούν, είτε συνειδητά είτε ασυνείδητα, προσανατολισμούς ζωής και νοηματοφόρους άξονες στη βάση των οποίων αρθρώνουν το είδος της ζωής που θεωρούν άξιο να το ζει κανείς ή όχι, να παλεύει κανείς γι' αυτό ή να είναι αδιάφορος, ή που θεωρούν άξιο να θέτει σχέδια υλοποίησης ή όχι, με δυο λόγια, αρθρώνουν το πλέγμα των πραγμάτων τα οποία μετρούν για τα ίδια ή όχι. Υπό την έννοια αυτή το εν λόγω ερευνητικό εγχείρημα αξιώνει αναλυτικής γενίκευσης καθόσον επιχειρεί να απαντήσει σε ποιο φαινόμενο αποτελεί μέρος, συνομιλώντας έτσι και με παρόμοιες ανθρωπολογικές μελέτες του ευρωπαϊκού νότου. Κατά τούτο, ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο ο φορέας της βιογραφίας στέκεται έναντι του εαυτού του και του κόσμου, ο τρόπος με τον οποίο προσλαμβάνει τα κοινωνικά συμβάντα και προσανατολίζει τη δράση του, ερμηνεύονται στη βάση της ιστορικο-κοινωνικής συγκρότησης της κάθε περίπτωσης. Με τον τρόπο αυτό, επιχειρείται η σύλληψη του όμοιου και του ανόμοιου, δηλαδή τι είναι αυτό που καθιστά την εξιστόρηση ζωής έκφραση της κοινωνικής λογικής που χαρακτηρίζει την επαγγελματική ή άλλη ομάδα της οποίας

αποτελεί μέρος, και παράλληλα η αποτύπωση της ειδικής λογικής που δομεί το βιογραφικό κώδικα του φορέα της βιογραφίας στη βάση της οποίας εγκιβωτίζει τις διαφορετικές του εμπειρίες.

Κλείνοντας και επειδή ξεκίνησα με την έννοια της διαφοράς, η μελέτη μας δείχνει ότι έχει σημασία να διερευνά κανείς τον τρόπο δημιουργίας της ως αποτέλεσμα αλληλοσυσχετιζόμενων κινήσεων, ιεραρχημένων δράσεων και υλικών πρακτικών. Αυτές για να διενεργηθούν χρειάζονται χώρο ο οποίος όπως μας το έδωσε η Μάσει (Massey), είναι πάντοτε ημιτελής, παράγεται εκ νέου. Ίσως η πραγματική πολιτική πράξη αναγνώρισης της διαφοράς να εδράζεται στην αποδοχή της ταυτοχρονίας των Άλλων, όπως θα το έθετε ο Φαμπιάν (Fabian), οι οποίοι δεν μας ακολουθούν απλώς αλλά έχουν να πουν τις δικές τους ιστορίες μέσα από μια ποικιλία αλληλοσυσχετίσεων και εξαναγκασμών τους οποίους δεν επιλέγουν οι ίδιοι πάντοτε.

Βιβλιογραφία

- Beechey, V. και Perkins, T. (1987) *A Matter of Hours*. Μινεάπολις: University of Minnesota Press.
- Donati, P. και Archer, M. (2022) *Το Σχισιακό Υποκείμενο*. Αθήνα: Πεδίο.
- Glazer, N. (1984) «Servants to capital: Unpaid domestic labor and paid work», *Review of Radical Political Economics*, 16 (1).
- Godelier, M. (1974) *Rationalité et irrationalité en économie*. Παρίσι: Maspero.
- Mies, M. (1986) *Patriarchy and Accumulation on a World Scale: Women in the International Division of Labour*. Λονδίνο: Zed Books.
- Narotzky, S. (2007) *Οικονομική Ανθρωπολογία. Νέοι Προσανατολισμοί*. Αθήνα: Σαββάλας.